

Topoğrafyanın Anlamını Yeniden Düşünmek (ve İstanbul Deneyimi...)

Reconsidering the Meaning of Topography (via the city of Istanbul)

İmre ÖZBEK EREN

ÖZ

Mimarlık kuramının, doğa ile olan hesaplaşması bugünlerde topoğrafya ile zorlu bir süreçte. Oysa topoğrafya, mimarlığın ontolojik bir parçası olarak, doğanın biçim dilinden öte anlamlara açılan bir ara yüzdür; edilgen bir veri olmayıp, yerin ruhunu içinde barındıran, mekânı örgütleyen, örtük bir yön vericidir; hem insan eylemlerine hem de mimarlığa dair bir şeyler fısıldar. Bu fısıltıya kulak verildiği ölçüde doğal çevre ile yapılı çevre arasında bir diyalog, mekân ve toplum arasında da bir anlam inşa edilebilir. Bu noktadan hareket edildiğinde, topoğrafyanın, mimarlık literatüründe yerleşik olan kullanımından çok daha derin bir karşılığı olduğu görülür. Ancak, moderniteyle birlikte topoğrafyanın da tasarım süreciyle yolları ayrılmış, mimarlıkta anlam arayışı çeşitli alanlara dağılmıştır. Üstelik son zamanlardaki 'tekilleşme'lerden, inşa eyleminin iskânın önüne geçmesi veya binalar aracılığıyla anlam kurma çabalarından topoğrafya da payını düşeni almaktadır. İstanbul gibi büyük şehirlerde ise, neo-liberal politikalar, küresel ekonomi, popüler kültür gibi etkilerle ilerleyen yapılaşma sürecinde, topoğrafyanın, -anlamı bir yana- biçimsel boyutuyla dahi ihmal edildiği görülmekte. Bu çalışma genel bir tahlilde, bir yandan kavramsallaşma ekseninde ilerleyen mimarlık dünyası, öte yandan hızla ilerleyen yapım çalışmaları arasında sıkışan topoğrafyanın, bir kavram veya bir veri olmasının ötesinde taşıdığı anlamının yeniden sorgulanmasına işaret eder. Topoğrafyanın mimarlıkla olan ilişkisine dair anlam arayışında yeniden bir sorgulamanın kaçınılmazlığı vurgulanırken, indirgemeci ve yüzeysel bir topoğrafya bilgisinden öte, mimarlığın özünde yatan kapsayıcı bir kavrayışın önemine işaret edilmiştir. Makale, bu kavrayış sürecinde topoğrafyanın anlamının, topolojik (biçimsel), ekolojik ve coğrafi, ekonomik, sosyo-kültürel, estetik, psikolojik (algı-ima) ve felsefi bağlamlarda okunması gerektiği önermesine dayanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Anlam; İstanbul; tekilik; tektonik; topoğrafya.

ABSTRACT

Nowadays theory of architecture has been encountering with topography in a different way. Through several dimensions of this encountering, it seems that the deep meaning of it has been disregarded. It has as a further meaning beyond its physical existence as an ontological part of architecture. It is a kind of interface between the nature and space with its language which has further conceptions. If it is understood properly, there becomes a meaningful dialog among human, space and topography. This dialog has been corrupted via modern paradigm. Furthermore, it has been deeply affected by singular objects of architecture, rapid construction or cultural dynamics of contemporary world. Metropolises reflecting this situation such as Istanbul, it is commonly that topography has been almost neglected. Changing conceptions of the architectural discourses in the current architectural environment deeply effect the dialog between building and topography. This research points out that, topography is not just an environmental data or a kind of concept besides, it is a must to reconsider its meanings in this postmodern and chaotic milieu. It is essential to widen our perceptions that should make us to remember the spirit of being in a place. Thus, the paper has a critical overview to the architectural design process in terms of topography, while it focuses on the meaning of it via its wide context. A new perspective on topography-context relationship could be presented via its topological, ecological and geographical, socio-cultural, aesthetic, perceptual/ physiological and philosophical contexts. Conceptual openings and diversity of those codes have been proposed in an effort to promote our perception.

Keywords: Meaning of architecture; İstanbul; singularity; tectonic; topography.

İstanbul Şehir Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 23 Haziran 2018 - **Kabul tarihi:** 02 Mart 2019

İletişim: İmre ÖZBEK EREN. **e-posta:** imreozbekerem@sehir.edu.tr

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Mimarlık kuramı epeydir doğa ile olan hesaplaşmasını sürdürmekte. Hesaplaşmanın yolu, bugünlerde topoğrafya ile epey sık kesişmekte. Ancak meselenin ağırlıklı biçim üzerinden ele alındığı da bir gerçek. Oysa topoğrafya, mimarlık eyleminin 'a priori'¹ parçası olması yanı sıra, doğa-insan-mekân bütünlüğüne anlam katan önemli bir bağlamdır; doğanın biçimlenişinden daha derin boyutlara ve anlamlara açılan bir ara yüzdür. Edilgen bir veri olmanın ötesinde yön verici bir dile sahiptir hem insan eylemlerine hem de mimarlığa dair bir şeyler fısıldar. Bu fısıltıya kulak verebildiğimiz ölçüde doğal çevre ile yapıli çevre arasında bir diyalog, mekân ve toplum arasında da bir anlam inşa edilebilir. Bu noktadan hareket edildiğinde, topoğrafyanın, mimarlık literatüründe yerleşik olan kullanımından çok daha derin bir karşılığı olduğu görülür. Topoğrafya, mekân kültürü için bir kaynak gibidir; doğru okunduğunda hakiki, başka bir ifadeyle insanın doğa ile olan ilişkisinde inandırıcılık ve uzlaşa barındıran mekânlara fırsat tanır.

Ancak bu bütünselliğin, modernite sürecinde hemen her olgunun yaşadığı türden bir kırılma geçirdiği de bilinmekte. Bu süreçte çoğu zaman mimarlığın doğayla karşılaşma alanı olarak bir ara yüz muamelesi görmüş veya mekân üretim sürecinde edilgen bir fon olarak algılanmıştır. Bugünlerde ise, topoğrafyanın, parçalanmış kozmos düşüncesi içinde giderek tekilleşen 'şey'lerden biri haline geldiği, hatta tekil bir unsur olmaktan dahi uzaklaşarak neredeyse yok sayıldığı söylenebilir. Böyle bir ortamda, teknolojinin de sağladığı imkânlarla, topoğrafyanın, ustaca veya bazen de tam tersi hoyratça yön ve biçim verilebilen bir nesne gibi kullanıldığı, rüzgâr, ışık, ses, koku gibi duymusal veya ekolojik ara yüzlerinin ise çoğu kez yok sayıldığı görülmekte. Her durumda topoğrafyanın kendi yön vericiliği göz ardı edilmiş gözükmemekte. Hele ki İstanbul gibi küresel kentlerde değeri katlanarak artan toprağın/topoğrafyanın, ekonomi-politiğin dar alanına sıkışmasıyla ortaya çıkan ve silüet, vadi, dere, tepe, kıyı olmasının fark etmediği bir üretim çılgınlığı içinde âdeta unutulduğu söylenebilir. Bu durumda tanık olunan 'gerilim', şu soru etrafında öbeklenmekte: Topoğrafya, çevresel bir veri olarak sabit bir gerçeklik midir yoksa mimarlığa ve yaşama dâhil olabilen bir esneklik alanı ve anlamı var mıdır?

Kenti, biçimsel, tarihi, kültürel, ekonomik bir gerçeklik ve dinamik bir olgu olarak ele aldığımızda, en gerilerde topoğrafyanın bu biçimi bütünleyen, örgütleyen, örtük bir yön verici olduğu ortadadır. Örtük olma durumu, bina-insan-doğa arasında iletişim olmasa dahi mimarlık eylemlerinin süregitmesinde izlenir; vadinin vadi olmasının veya tepenin tepe olmasının ya da örneğin rüzgârın nereden gelip nereye gittiğinin dikkate alınmaması gibi. Oysa topoğ-

rafya, geleneksel kentlerin zaman içinde oluşan kimliğinin neredeyse kurucu öğesidir. Üstelik yerküredeki bağlamında, insan, toplum, kültür, bellek ile yüklendiği anlam da bu bütünlüğün ruhudur denilebilir. Mimarlığın tinsel anlamı, tam da bu noktada kendini dünyada nasıl anlamlandırdığı sorusu etrafında hem başlamakta hem de bir son bulmaktadır. Bu devingen yapı, yani biçim olarak mekân ve bunun evrenle buluştuğu nokta olan topoğrafya ile bu topoğrafyanın tanımladığı anlam bütünlüğü, bugün unutulmuş gibi durmakta. Oysa topoğrafya, yerkürenin 'an'daki şekillenişinden öte derin anlamlara da sahiptir.

Topoğrafya, Şehir/Mekân, Anlam

Topoğrafya² için, genel bir tahlilde bir bölgenin doğal karakterini anlattığı söylenebilir.³ Biraz daha derin bir anlamda, bir yerin tanımı; "arazinin doğal ve/veya yapay verilerle oluşmuş biçimsel kompozisyonu"⁴, "yer tanımı"⁵ veya "ölçme bilgisi"⁶ olarak ele alındığı görülür. Topoğrafik biçimlerin tanımına, kabullerine dair pek çok değerli bilimsel çalışma ve kabul yer almaktadır.^{7,8,9,10,11} Bu fiziksel bağlamdaki açılımların yanı sıra, topoğrafyanın peyzaj olarak sahip olduğu kültürel bağlama dair çalışmalar da giderek önem kazanmaktadır.^{12,13} Mimarının, yerküre ve insan eylemleri ile kurduğu diyalogun anlam boyutu, bugünün kaotik denebilecek kent yaşamı ve kültürü içinde, üzerinde tekrar düşünülmesi gereken bir hâl almıştır. Burada vurgulanması gereken bir nokta, anlam yaratma çabasının değil, bir giz olarak saklı duran anlamı yakalama çabasının esas olması gerektiğidir.

Schulz, "insan, cennetle dünya arasında yer bulabilmek için, bunların etkileşimi kadar kendisini de anlamak zorundadır"¹⁴ der ve bu ifade bizi usulca mekân ile insan arasında şekillenen anlam dünyasına çeker. Anlam, öznel bir süreç olmakla birlikte, nihayetinde fiziksel bir gerçeklikte yaşanır.

² Latince 'topos' (place) ile 'graphia' (graphy) kelimelerinden türemiştir. Kaynak: Topography, 2011, s. 1521.

³ Topography, 2017.

⁴ Yürekli, 1983, s. 32.

⁵ Ya da coğrafyacıların kabulüyle kabartması/zemin rölyefi. Norberg-Schulz, 1980, s. 32.

⁶ Gündoğdu, 1993, s.106.

⁷ Örneğin, topoğrafik biçimlerin, sırt, vadi, su dağıtma çizgisi, su toplama çizgisi, boyun, yamaç, etek, plato, dolgu ve yarma gibi arazi biçimleri üzerinden veya benzer biçimde açık (ovalar, tepeler, eğimler, platolar) ve kapalı (vadiler, kanyonlar, jeolojik çöküntüler) sistemler olarak ele alındığı görülür. Yürekli, 1983, s. 7. Yürekli, arazi biçimlerinin ana bölümlerini tepe, çukur ve yamaç(eğim) olarak sınıflandırırken, her birinin ayrı anlamlar taşıdığını söyler. Örneğin eğimli arazi, anlam açısından sınır ve hareket ekseninde değerlendirirken, algi açısından bağlantı elemanı olması, süreklilik sağlaması, geçiş elemanı

olması, mekân tamamlayıcı olması, yönlenebilir yardımcı olması, yükselme ve alçalmanın insandaki etkileri, yerçekimine karşı geliş simgelemesi gibi yönleri ile ele alır. Tepeyi ise; görsel baskınlık, sınır işlevi görmesi, masif ve kalıcı olması, manzara, nirengi olması, yücelik-kutsallık simgelemesi, üstünlük duygusu özelliklerini anlatır. Vadiyi ise, sınırlanmış mekân olması, yakınlık-kapalılık-korunma çağrıştırmaması, klostrofobi vermesi ve korku çağrıştırmaya özellikleri ile ele alır. Yürekli, 1983, s. 27-29.

⁸ Özgen, 1993, s. 537.

⁹ Köse, 2010, s. 30.

¹⁰ Biro ve Yürekli'ye göre bir element diğerine "alansal bir yüzey" olarak geçiştir. Biro, Yürekli, 2010.

¹¹ Muğan ise, doğa ile insan yapımı mekânının bir arakesiti olarak ele alırken, örtük ve aşikâr boyutlarından bahseder. Muğan, 2003.

¹² Şantrüčkova, 2015.

¹³ UNESCO, 2018

¹⁴ Norberg-Schulz, 1980, s. 23.

¹ Ayrılmaz ve tam tarif edilemeyen bir başlangıçtan beri müdahil olan anlamında, önsel.

Bu noktada fiziksel olanın yani bir anlamda biçimin, özne ile bütünselliği karşımıza çıkar: “eğer çevre anlamlıysa, insan kendini evinde hisseder”¹⁵ ve “yeryüzünde, şiirsel biçimde mesken tutar”.¹⁶ Metaforik bir bakışla da arazi bir metin olarak okunursa,¹⁷ bir yönüyle ideolojilerin dönüşümünü açıklarken, diğer bir yönüyle de sosyal ilişkileri nasıl örgütlediğini ve yansıttığını açıklar. Goodman¹⁸ makalesinde, bir sanat eserinin ki mimarlık da buna dâhildir; bizi anlamlama, suret, vurgu ve referans gibi, bazı iletiler aracılığıyla etkilediğini söyler ve binaların da bize bir şeyler anlattığında, bir iç görü, gelişmiş bir kavrama ve dünyayı anlamlandırma sürecine bir katkı sağlayacağını savunur. Hersberger’in dediği gibi, “insan tabiatı, nesnelere değil, anlam ekseninde yaşam bulur”.¹⁹ Anlam, her ne kadar dile ilişkin bir sorun ise de yalnız dil içinde kalan bir sorun değildir; sözcük ile gösterdiği şey arasındaki bağlantıda ortaya çıkar;²⁰ gizil ve subjektif bir boyutu vardır. Başka bir ifadeyle “anlam ya da gerçek denilen şey, beliren ve belirsiz bütün içerdikleriyle, nesne ve özne arasında zincirleme bir hareketle oluşan bir iletişim dinamizmidir”.²¹ Üstelik çevresel tüm içsel veya dışsal faktörlerden bağımsız olarak her defasında kişinin bellek, beklenti ve değerlerine göre değişkenlik gösterir; anlam inşa edilirken, form, işlev, insan eylemleri, amaç ve değerler gibi çeşitli katmanlar aracılığıyla yol alınabilir.²² Mekânın anlamının, ait olunan çevre -yani bir anlamda “zamansallığa bağımlı ortam”²³ - ile insan arasında kurulan karşılıklı ilişkilerin birikimi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Mimarlığın, topoğrafyayla diyalogunun- diğer bir deyişle, sonsuz zaman içinde belirli bir anda ve ‘yer’deki (yerküre) etkileşiminin- anlam boyutuna dair yaklaşımlar sınırlıdır. Ancak doğrudan olmasa da dolaylı biçimdeki yaklaşımlar da azımsanamaz. Yukarıda bahsedilen edebi metaforlar yanı sıra, örneğin, Leatherbarrow, peyzajı, görsel/ estetik bağlamı, toprağa ilişkin bağlamı ve toplumsal kurucu olma bağlamı ile değerlendirmektedir. Ona göre bugün, bir yerin dönüşmekte olduğu şeyden önce, ne anlama geldiğini deneyimlemek gerekmektedir.²⁴ Ona göre mimarlık ve peyzaj konusundaki konvansiyonel bakış açısı genişlemek zorundadır. Bunun yolu ise, topoğrafyanın, “ufki karakteri,²⁵ mozaik bir heterojenlik göstermesi,²⁶ sadece biçim

olmaması,²⁷ paradoxal olması²⁸ ve deneyimlerle dolu olması”²⁹ gibi özellikleriyle yeniden düşünülmesinden geçer. Ona göre topoğrafyayı sadece doğa parçası olarak görmek iki bakımdan yanlıştır; fiziksel bir nesne veya bunların herhangi bir birleşimi değildir ve manifestosu, insani olandan ayrılmaz. Yani bir anlamda topoğrafya, peyzaj ve binalara, bir ruh verir. Schulz, bu doğrultuda insanın temel gereksinimleri ile yerin bulunduğu noktada, güvenlik ve kimliğin eyleme döndüğü bir noktaya varıldığını ve yerin, bir anlamda bu örüntünün fiziksel sureti olduğunu söylemektedir.³⁰ Yani bir anlamda biçim, öze dair bilgileri kaçınılmaz olarak içerir. Benzer biçimde Müller Wiener’in,³¹ İstanbul’un topoğrafyasından bahsederken, tam da mekân ile doğanın bütünleştiği bir ara yüz üzerinden okuma yaptığı dikkat çeker; binalar hangi coğrafi konumda ve ne oldukları kadar, katmanlar ve çevresel örüntülerle de anlatılır.

Bu noktada, mekânın tektoniğinden bahsetmeye başlarız. Yani bir anlamda, topoğrafyanın dışı vurumu-mekânın kuramı ve deneyim bütünlüğü: “mimarlık dilinde artistik ifadenin anlamsal temeli, elemanların toplamına indirgenemeyecek bütünlerin yaratılmasını sağlayan tektonik kavramlardır.³² Tektonik sözcüğü jeoloji kökenli olup, yeryuvarlığının merkezinden kopup gelen püskürmeleri tanımlamak için kullanılır; daha soyut ve mimariye yakın anlamıyla ise, “içsel tözün patlamasının organik özellikleriyle eşanlamlıdır”;³³ “kuruluşun bilgisine ve şeyin yapısallığına dair bir iç bağlamı ifade eder, yapının, bütün-parça ilişkisinde farklı katmanlarda bir araya geliş olanaklarının ve kurgusal imkânlarının eşiklerine ilişkin bir araştırmanın bilgisidir”.³⁴ Tektonik, aynı zamanda “mimarlık dilinin anlamsal temelidir. Dahası, bu tektonik kavramlar hem mimari hem de bunların estetik etkilerini anlamada belirleyicidir. Mimar için bu anlayış bina strüktürünün edilgen bir sergilenmesi değil, karmaşık bir içeriğin anlatımı için ustaca kullanımıdır”.³⁵ Genel bir tahlilde, mimari yapının tasarlanması, uygulanması ve yeri ile bütünleşmesi yani yaşam bulma sürecinde etkin olan durum ve faktörlerin ‘plastik’³⁶ dışı vurumu denilebilir. Böyle bakınca topoğrafyayı, mimarlığın tektoniğinde kurucu öğelerin içinde en kayda değer olanlardan biri olarak görmek gerek. Louis Kahn, Tadao Ando, Peter Zumthor veya Turgut Cansever gibi mimarların, ‘var olan’ ile ‘var olmak isteyen’ arasında kurdukları kuvvetli bağ, büyük ölçüde bu iletişime dayanmakta. Yapının ait olduğu yerdeki doğal koşulları kadar, malzeme, strüktür, mekân deneyimi (duyusal veya fiziksel) gibi bütünü tanım-

¹⁵ Norberg-Schulz, 1980, s. 23.

¹⁶ Hölderlin’in şiirinden esinlenen Heidegger, ‘mesken tutma’ fikrini bu dizelerden yola çıkarak destekler; ‘inşa etmek ile iskân etmek’ arasında önemli bir nüans olduğunu söyler. Heidegger, 1971’den aktaran Sharr, 2013, s. 76-78.

¹⁷ Duncan and Duncan 1988; Duncan 1990; Barnes and Duncan 1992 aktaran Mills, 2005.

¹⁸ Goodman, 1985.

¹⁹ Giurgola’dan aktaran Hersberger, 1970.

²⁰ Tepe, 2009.

²¹ Erzen, 2017, s. 33.

²² Hersberger, 1970.

²³ Arabacıoğlu, 2005, s.6.

²⁴ Leatherbarrow, 2015.

²⁵ Modern mekân algısının, soyut, izotropik, homojen yapısının aksine topoğrafya, politropik, heterojen ve somuttur. Topoğrafya her zaman yeni deneyimlere imkân tanır.

²⁶ “Topoğrafya genel kullanımında olduğu gibi sadece bir arazi veya arsa değildir, mimarlık eylemi bağlamında, yeryüzünün yeniden şekillendirilmesi sanatıdır. Mimarlık, doğa ile yapıyı hem içine hem karşısına alarak bir araya getirir. Bu durumda topoğrafya fiziksel midir? Hem evet hem hayır”, Leatherbarrow, 2004.

²⁷ “Topoğrafya sadece peyzajın veya mimarinin biçimi olarak karakterize edilemez. Biçim, mimarlık bağlamında peyzaj söz konusu olduğunda mekân kavramı ve kuramları kadar karmaşık bir sembolizmdir. İçinde ışığın, malzemenin algının olduğu bir bütündür... topoğrafya ne arazidir ne de biçimdir”, Leatherbarrow, 2004.

²⁸ Hem görünür hem örtük olma du-

rumu.

²⁹ Leatherbarrow, 2004.

³⁰ Norberg-Schulz, 1971, s. 28.

³¹ Müller Wiener, 1977,

³² Markuzon, 1973.

³³ Gan, 2002.

³⁴ Şengün, 2016.

³⁵ Markuzon, 1973.

³⁶ Estetik, biçimsel anlamında.

layan unsurları ile yapının 'hep oradaymış' gibi olması durumu bu iletişimden kaynaklanır.

Mimarlığın doğa ile kurduğu ilişki, temelinde insanın kendini evrendeki görme biçiminin bir yansımasıdır; kültüre, zamana göre değişkenlik içerir. Dolayısıyla anlamın, kimi zaman insan eylemlerine yön vermesinde, kimi zaman bir 'yer oluşturma' potansiyelinde, kimi zaman da yeryüzü ile olan biçimsel diyalogunda yattığı söylenebilir. Topoğrafyanın, bahsedilen anlamda açtığı izden yol alan mimari, kültür ve deneyimle bir yer olmaya doğru gider. Schulz, Batı mimarlığını değerlendirirken, insanın varoluşundan bu yana varlığını anlamlı kılma çabasında olduğunu ve mimarlık yoluyla, bu anlamın zaman ve mekândaki karşılığını aradığını söyler.³⁷ Anlam ise ancak "var olan kültürel bir bağlamda varlık bulabilir".³⁸ Yerküreyi bir tür kültürel bağlam olarak okursak, anlamın bu kültür ile varlık kazanmaya başladığı söylenebilir. Oysa topoğrafyanın, bu anlamlandırma sürecinde örtük denebilecek bir tetikleyici olduğunu epeydir unutmuş görünüyoruz. Üstelik topoğrafya, dar anlamıyla biçim olarak ele alınsa bile, Kahn'ın dediği gibi, "sadece şekil değildir. Şekil bir tasarım olgusudur, biçim ise birbirinden ayrılamaz öğelerin kavranmasıdır... Biçimin, bir şeyin doğasının sezilmesi denilebilir, tasarım da belirli bir anda, bu şeyin vücut kazanması sırasında doğa kanunlarına başvurmak için çabalar."³⁹ Bu çabaya mimarlığın doğa ile konuşma arayışı denebilir: "Doğayı, her zaman değişken biçimde çevresel imajı bütünlüyen bir olgu olarak görmeyi kestiğimiz anda, peyzaj üzerine konuşma biter".⁴⁰ Norberg-Schulz, yeryüzünün kimi zaman şekillendirilebilir olduğunu, bu durumda arkadaşça bir ilişki ortaya çıktığını ve doğal peyzajın, böylelikle kültürel peyzaja döndüğünü söyler.⁴¹ Bu noktadan sonra peyzajı, "toplumsal belleğin somutlaşmış yansıması olarak"⁴² görmek olasıdır çünkü "arazideki biçimler hem tarihten gelmekte hem de belleği simgeler aracılığıyla taşıyarak geçmişi hatırlatmaktadır".⁴³ Üstelik kentsel ölçekte topoğrafik karşılaşmanın en dar alanı denebilecek parsel dahi, kültür, mülkiyet, ekonomi, hukuk gibi bilgilerle yüklüdür; "hem bir işlevin hem de bir biçimin taşıyıcılığını üstlenir".⁴⁴ Topoğrafya bu doğrultuda, kent belleğini, imgesini ve anlamını 'taşır'. Şehrin kültürel ve mekânsal örüntüsündeki temel kodlardan birisidir.

Özetle topoğrafyanın anlam boyutuna dair taşıdığı kodları,

- Topolojik (biçimsel),
- Ekolojik (doğal habitat) ve coğrafi
- Ekonomik
- Estetik
- Sosyo-kültürel
- Psikolojik/ algısal ve
- Felsefi bağlamlarda okumak olası.

³⁷ Norberg-Schulz, 1971, s. 5.

⁴² Halbwachs 1980; Nora 1998'den aktaran Mills, 2005.

³⁸ Colquhoun, 1982, s. 14.

⁴³ Boyer, 1991'den aktaran Mills, 2005.

³⁹ Kahn, 2002.

⁴⁰ Norberg Schulz, 1971, s. 29

⁴¹ Norberg-Schulz, 1980, s. 40.

⁴⁴ Yücel, 1981, s. 66.

Tekillik ve Mimarlıkla Yeniden 'Karşılaşma'

Modernitenin, geleneksel dünyaya ait bütünselliklerde yarattığı kırılma ve süreksizliklere koşut, mekân paradigması ve bunun bir parçası olan mekânın doğa ile ilişkisi de yeni bir biçim alır.⁴⁵ Özne-nesne ayrışması, doğa- insan ayrışması olarak da bir yansıma bulur. Modernleşmenin bir aracı olarak teknik, "bir öne-çıkarma, gizi açığa çıkarma ve 'poesis'e ait iken, doğaya onun söküp alınabilecek ve depolanabilecek enerjiyi tedarik etmesi şeklindeki bir talebi dayatan meydan okuma" olur⁴⁶ ve mimarlık da bu anlamda insanın doğa ile olan erk mücadelesini simgeler. Bu arada doğaya başka bir rol düşer. Geleneksel dünyadaki varlık-nesne-öznenin ontik bütünlüğü içindeki mimarın anlam boyutu, tekrar 'doğmak' için bu yüzyılın ortalarını bekleyecektir.

Anlamın başka biçimlerde keşfedildiği bu yüzyılda, tüketimin baskınlığına yaslanan bir kültürün de etkisiyle, mekânın topoğrafyaya olan diyalogu da geniş bir salınım göstermektedir. Ekolojik felsefeden, -teknolojinin de desteğiyle- yer kabuğunun kolayca biçimlendirilmesine dayanan tasarımlara dek uzanan bir spektrum söz konusu; topoğrafyanın fısıltısı ile küreselleşen dünyamızın yeni ekonomi politik düzenine bağlı çılgın bir mekân üretim aracı olma hali arasında süregelen bir salınım... Bunlar arasında bir de "doğanın hem yapay hem de artistik bir element"⁴⁷ olması durumu izlenmekte. Bahsedilen durumlardan ilki, derin bir eko-felsefeye dayanmakta,⁴⁸ "doğal çevreye, zihinlere ve siyasete"⁴⁹ ilişkindir, aksi takdirde hem başka bir tartışmanın konusu olmaya başlamakta⁵⁰ hem de burada vurgulanmak istenen amaçtan uzaklaşarak topoğrafyanın kendi başına bir olgu olarak değerlendirilmesine varmakta. İkinci durumda ise, özellikle yapı-bozumcu çalışmaların (peyzajın katlanması, yer altında yapılaşma vb.) son yıllarda mimarlık dünyasında epey yer tuttuğu görülmekte. "Çalışmalar, doğanın suniliğini tematize etmekte, böylelikle doğayı dönüştürmek ve manipüle etmek olanağı, bu yaklaşımı her yerde yeniden üretme olanağı vermekte."⁵¹ Çağdaş mimaride topografik yönelimlerin, tasarım sürecinde, mimari sözün üretilmesinde önemli bir rol aldığını görmekteyiz. Aynı zamanda topoğrafya ile ilgili mimari yaklaşımlar için üretilen kavram arayışlarının (doğa ve soyut doğa, soyutlama, simbiyoz, aradalık, dekonstrüksiyon, kıvrım, üst üste bindirme, topolojik yüzey, yerdelen, örüntü, gerilim⁵² gibi), topoğrafyanın mimarlıkla 'yeniden' karşılaşması/ buluşması olarak yorumlanabilir. Öte yandan mimari yoluyla anlam arayışı da mimarın topoğrafyaya kar-

⁴⁵ Habermas, 1990.

2000, s. 25-26.

⁴⁶ Heidegger, 1998, s. 49-55.

⁴⁹ Guattari, 2000.

⁴⁷ Oswalt, 1998.

⁴⁸ Ekolojik yaklaşımların, hümanist bakışın egemen olduğu, tüm varlıkların hukuk öznese olarak kabul edildiği ve derin ekolojiyi çevresel ekolojinin karşısına koyan üç farklı yaklaşım söz konusudur. Ferry,

"1990'larda 'ekolojik tasarım' kavramının ortaya çıkmasıyla, 'eko' öneki hemen hemen tüm alanlarda kullanılır hale gelmiştir". Madge, 1993.

⁵¹ Oswalt 1998.

⁵² Köse, 2010, s. 62-74.

şılaştığı bir başka boyut olmakta. İmgeler aracılığıyla binaya yüklenen anlam, kaçınılmaz olarak ait olduğu yerle kesişmekte. İmgelerin neredeyse egemen olduğu tüketim toplumu koşullarında mimarının tasarım sürecinde, büyüklük (oran-ölçek-yükseklik...), simgesellik, konum seçimi (oysak ki “tarihte bir binanın kentteki konumu, o binanın önem ve anlamını oluşturan açık bir gösterge olmuştur”⁵³), malzeme-strüktür gibi ‘aracı’larla anlam arayışları doğal olarak topoğrafyanın bu çalışmada kastedilen bağlamıyla kesişmekte. Bu ortamda, soru bir de tersten sorulabilir; ‘mimar’ topoğrafyayla nasıl karşılaşmakta?

Bu karşılaşmalar, tartışmalar veya toprağın manipüle edilmesi yoluyla mimarlıkta söz üretimi oldukça tartışmalı. Öte yandan giderek artan dünya nüfusu ve kent mekânlarında artan yapı gereksinimi de ortada. Bu durumda yeniden bir sorgulama, -buna ‘toprak kültürü’ de denilebilir- kaçınılmaz durmakta. Ama her ne denirse, esas olanın, ‘-izm’lerden, popüler olandan arınmış, yalın bir mimarlık arayışı olduğu hatırdan tutulmalı.

İstanbul: Şehrin Tektoniğine Ne Oldu?

“Karmaşık topoğrafyaya sahip şehirler, tabiatı simge haline getirebilirler”⁵⁴ önermesinin bir karşılığı olarak İstanbul, önemli kültürleri taşıyan belleğinden, çok katmanlı ve anlamlı karakterinden, karşı karşıya kaldığı mekân pratikleri nedeniyle giderek uzaklaşmakta. Gerek topoğrafik dili gerekse taşıdığı kültürel kodların bu yapı ile olan uyumu ile anlam bulan İstanbul -eski şehir-, bir dönem yedi tepeli bir şehir idi, bir anlatı mekânı idi, ama artık bugün kaç tepeli olduğu her geçen gün yapılaşmaya bağlı olarak değişmekte, neyi anlattığı ise meçhul...

İstanbul şehri ve kurgusuna dair çok derin bir literatür bulunmakla birlikte burada çok genel birkaç söz söylemek gerekirse, bir Bizans-Osmanlı şehri olarak İstanbul’un, geleneksel dünyanın mekân kuruluş mantığını yansıttığı söylenebilir. Aynı zamanda Anadolu, Selçuklu, Bizans gibi bu coğrafyada şekillenen tüm kültürlerin bir sentezini içerir. Osmanlı’nın İslam’a dayalı dünya görüşü de bunda etkilidir: “doğaya hükmetmeyip, onu içine alan”;⁵⁵ şehrin topoğrafik karakteriyle anlamını örüntüleyen bir yansımadır adeta. Dayandığı bu felsefi bakışın içerdiği insan-evren algısı ekseninde,⁵⁶ Cansever, İslam kültürü ile yoğrulan mimarlık ve sanat algısında, insanın sınırlılığı ile dünyaya bakışı ve bu doğrultuda güzel olanı arama çabasının etkili olduğunu söyler.⁵⁷ Buna paralel biçimde Erzen, Sinan mimarisi bağlamında yorum yaparken, “alan ve mimari öğelerin düzenlenme tavrının, İslam’da insanın kendini dünyada nasıl gördüğünün bir ifadesi”⁵⁸ olduğunu söyler. Bu anlayış di-

Şekil 1. Topoğrafya, mekân kültürü ve Boğaziçi’ne açılan perspektif. Arnavutköy, 2011.

ğer tüm kültürel örüntülerle birlikte zamanla bu coğrafyaya özgü, “zihinsel bir alışkanlığa”⁵⁹ zemin hazırlamıştır. Bu bütünsellik anlayışı, Batı kültür tarihindeki “misticizm ile nominalizm arasındaki ayırım”⁶⁰ dan da uzaktır ve bu bağlamın kurduğu mekân epistemolojisinde “...yerler genel sınırsız mekânın ayrılmaz parçasıdır”.⁶¹ Mekân, bu sınırsız mekâna bir yönüyle doğanın sürekliliğine bir katkıdır, iç-dış bütünlüğü kuran, esnekliğe sahip bir karakterdedir; “sonsuzluk içindeki tektonik”.⁶² Mekân üretimindeki zihinsel süreç yani “habitus”⁶³ buna dayanırken, şehir de kendi dilini kurmuştur (Şekil 1⁶⁴).

Geleneksel dünyadan modern paradigmaya geçiş sürecinin yansımalarını Tekeli, “sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine geçiş, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya ve modernist zihniyetler dünyasından postmodern zihniyetler dünyasına geçiş”⁶⁵ gibi bir takım kavram

⁵³ Fischer, 2015, s. 110.

⁵⁴ Yürekli, 1983, s. 23

⁵⁵ Cerasi, 2001, s. 39.

⁵⁶ Bazı doğu felsefelerinde de insan-evren yorumunun, doğa-insan-

mekân ilişkisini benzer biçimde şekillendirdiği hatırlanabilir.

⁵⁷ Cansever, 1981, s. 8-11.

⁵⁸ Erzen Necdet, 1996, s. 20.

⁵⁹ Doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi yerine dolaylı bir “zihinsel alışkanlık” (mental habit) yani “davranışı düzenleyen ilke”. Panofsky, 2014, s. 20.

⁶⁰ Panofsky, 2014, s. 16-17.

⁶¹ Cansever, 2006, s. 77.

⁶² Cansever, 2006, s. 109.

⁶³ Zihinsel yapı, yani bir tür kavrayış ve eylem paradigması. Bouridou, 2015, s. 69.

⁶⁴ Metindeki tüm tablo, şekil ve fotoğraflar yazara aittir.

⁶⁵ Tekeli, 2016, s. 332-334.

Şekil 2. Kıyı, gökyüzü, ışık, tepe ve mekân (lar). Kadıköy, 2014.

çiftleri üzerinden ele alır. Buna göre, “yerel tarihi ve ulusal potansiyellerle dünyadaki toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçlerinin karşılaşması olarak”⁶⁶ beliren dönüşümlerin bir kısmı yapısal olmakla birlikte, bir kısmı da ‘psödo’, yani daha çok siyasal tercihlere dayalı olarak gelişmektedir.⁶⁷ Neoliberal politikalar, özelleştirmeler ve küresel ekonomik düzen gibi pek çok etken, mekân ve toplumda çeşitli etkiler yaratır. Lefebvre’nin ifadesiyle “kapitalizm ve neo kapitalizm, meta dünyasını, o dünyanın mantığını ve dünya ölçeğindeki stratejilerini, aynı zamanda da paranın ve politik devletin gücünü kapsayan soyut mekân üretti”.⁶⁸ Bu süreç doğaldır ki, kent mekânında süreksizliklere, algısal ve mekânsal kırılmalara sahne olmuştur, buna şehrin topoğrafyası / biçim dili ve anlamı da dâhildir.

Mekânın ve toplumun dönüşümü ise bahsedilen modern-sonrası paradigmanın üst söylemine paralel daha derin okumalara açılır. Bahsedilen tüm bu kentsel değişimleri, “kent mekânının büyük ölçüde ‘değişim değeri’ üzerinden yeniden yapılanması”⁶⁹ ekseninde okunabilir. Bu soyut mekân, her ne kadar yine de ‘gerçek’ bir mekâna dönüşmek amacındaysa da insan deneyiminden veya toplumsal pratiklerden giderek uzaklaşmaktadır; ‘tarihsel mekân’ yerini soyut mekâna bırakmış gibidir. Bugün kentte nostaljik bir karakterde olma eğilimi gösteren yapı faaliyetleri içinde, durup bir an, İstanbul’un gerek edebiyat gerek dünya kültür tarihi gerekse de içinde yaşayanları için değerli olması sağlayan neler olduğunu, topoğrafyanın, silüetin bu kent kimliğinde ne denli etkin olduğunu da hatırlamak gerekiyor. İstanbul’u özgün kılan tarihi- kültürel- mekânsal katmanlarının ve belleğinin oluşumunda, bu değerlerin kök salmasına yön veren topoğrafik dili/ anlamı yer alır; Boğaziçi, Cendere Vadisi, Haliç, dereler, ayazmalar, adalar, peyzaj, poyraz ve lodos... (Şekil 2).

Ancak her geçen gün, ekonomi-politiğin güncel paradigmasına ve kentin gelecek vizyonuna koşut biçimde kent

toprağının her noktasının, bahsedilen coğrafi bağlamdan uzaklaşarak kullandığı görülmektedir. Değerlenen toprak, düşeyde yükselmeyi zorunlu kılarken, bu yükselmenin, teknoloji, küresel ekonomi veya popüler kültür gibi etmenlerle karşılaşması sonucu, topoğrafyanın hem biçim (vadi, dere, tepe, kıyı gibi belirleyici özellikte olması beklenen) hem de anlam dilinin hiçe sayıldığı görülmektedir. Dere yataklarına yapılan yüksek binaların, aşılması zor bulvarların doğal habitat, rüzgâr, kuş göç yolları veya toplumsal eylemlerle olan ara yüzlerini yok sayması ya da tepe yamaçlarında açılan derin bile denemeyecek haşin set duvarlarına oturtulan blokların, estetik ve psiko-sosyal ara yüzlerinin insanı geri plana atması gibi... Evlerin bahçelerindeki incir ağaçlarının kokusu veya erguvanlar ise zaten çoktandır nostaljinin konusu.

Toprağın artan değerine ve kentsel gelişim politikalarına bağlı olarak hem çeperde yayılan hem de kent içi alanlardaki her boşluğun ekonomik açıdan değerlendirilmesi konusunun, ayrıca, kent kimliği ve belleği bağlamında kopukluklar yarattığı da ortadadır. Bu kopukluklar, mekân aidiyetinden kentsel korumaya dek uzanan sorunları da içinde taşımaktadır.⁷⁰ İstanbul’un sahip olageldiği tepeleri, vadileri, ekolojik koridorları, kıyıları, yamaçları veya Boğaz’ında süregelen inşa eylemleri ‘soyut mekân’ olgusunu beslerken, topoğrafyanın sahip olduğu anlamları da usulca ortaya koymaktadır. İnsan eylemleri ile kurulan şehir yaşamı ve kültürün gerisindeki bu örtük dilin yadsınmasının yol açtığı sorunların ‘okunması’ maalesef uzun zaman alacak gibi durmakta (Şekil 3).

Şehirde, topoğrafyadan bağımsız yol alan mimarlık eylemleri, doğanın tepkilerini (!) içeren fiziksel sorunlardan başlayarak (dere yataklarının taşması, ısı adası etkisi, hayvan türlerinin azalması...), estetik (kent kimliğinin ve silüetinin bozulması...) toplumsal (sosyal iletişim zayıflığı, mekân deneyiminin kısıtlılığı, erişim zorluğu...) ve hatta psikolojik (bilişsel algılamada zorluklar, ait olamama, gör-

⁶⁶ Türkün, Kurtuluş, 2005.

⁶⁷ Tekeli, 2016, s. 300-305.

⁶⁸ Lefebvre, 2016, s. 81.

⁶⁹ Öktem, Türkün, 2014.

⁷⁰ Heidegger’in, inşa edip orada yaşamak ile bir yeri mesken tutmak arasındaki nüansa olan vurgusu hatıra gelmekte. Heidegger, 2008.

Şekil 3. Toprak ve estetik: eski (organik doku) ve yeni yapılaşma (soldan sağa). Fikirtepe, Kadıköy, 2017.

sel kirlilik...)⁷¹ alanlarda bir dizi soruna işaret etmektedir: Tepelerin, kıyıların, yamaçların oluşturduğu silüetin veya suyun, rüzgârın varlığının duyumsanmaması, ormanların, vadilerin doğal hava koridoru olması yoluyla endemik bitki türlerini ve kuşların göç yollarını barındıran ‘yer’e özgü habitatın unutulması, dere yataklarına ait olmayan binalarla suyun boğulması, eğimin set duvarlarıyla kolayca çözülebilen bir ‘mesele’ olarak algılanması, planlama ve tasarım süreçlerindeki öncelik sıralamasındaki karışıklıklar (kentnin ekonomik yapısı veya yapıların simgeleselliği aracılığıyla şehre değer

Şekil 4. Dere-vadi-rüzgâr-peyzaj-erişim. Kâğıthane, 2011.

katma gibi kimi etkenlerin baskınlığı) arasında şehir, kimliğini kaybetmek üzere. Dikkat çekici olan ise tüm bunlara rağmen şehrin, özgün değerini ve estetiğini zor da olsa hala koruyor olması -en azından bir süreliğine daha-... (Şekil 4).

Genel bir tahlilde topoğrafyanın, -anlamı yeniden düşünülürken- nesnel (topolojik, ekolojik ve coğrafi, ekonomik) ve öznel (sosyo-kültürel, estetik, psikolojik/algısal, felsefi) bağlamlardaki bir yorumu, bütünselliğe, uyuma ve anlama ‘nasıl dokunduğunu’ anlatabilir. Bir anlamda, topoğrafyanın ne olduğundan çok taşıdığı örtük anlamların neler olduğuna dair şu notlar düşülebilir (Tablo 1):

Değerlendirme

Mimarlığın, topoğrafya ile diyalogu, o yapının bir anlamda manifestosunu da ortaya koyar. Bu manifesto giderek

Tablo 1. Mekân-topoğrafya-insan arasındaki diyaloga yönelik kavrayış noktaları

Nesnel	Topolojik (biçimsel)	<ul style="list-style-type: none"> Niteliği ile mekânın biçimsel, morfolojik karakterindeki etkisi Kesitler, silüetler, erişim ilişkileri (eğim gibi) yoluyla tasarıma yön vermesi
	Ekolojik (doğal habitat) ve coğrafi	<ul style="list-style-type: none"> Yerküredeki doğal habitatı ile ekosistemdeki rolü Konum ve iklime bağlı değişken özellikleri Mekân tasarım sürecinde malzeme yorumu Duyusal özellikleri (rüzgâr, ışık, ses...)
	Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomi-politik çerçevesinde üretim-tüketim-enerji döngüsüne nasıl bağlandığı (toprak, su, hava...)
Öznel	Estetik	<ul style="list-style-type: none"> Mekân tektoniğinin oluşumunu sağlaması Ölçek-oran ilişkileri ile estetik değer katması ve mekân plastisitesine yön vermesi
	Sosyo-kültürel	<ul style="list-style-type: none"> Mekân algısının toplumsal bellek ve deneyimle bütünleşerek zaman içinde şehir kimliğini oluşturması Toplumun ürettiği mekânın pratiklerinin ardındaki kültürü yansıtması, beslemesi Yerin belleğini taşıması
	Psikolojik/algısal (duyum ve deneyim)	<ul style="list-style-type: none"> İnsan eylemleri ile mekân arasında kurulan anlam ilişkisini ve aidiyeti beslemesi Doğanın bir parçası olarak insanın psikolojik ihtiyacına cevap vermesi Duyular aracılığıyla mekânsal deneyimleri beslemesi (görme, koku, dokunma...) İmge arayışındaki payı
	İnsan-evren algısı	<ul style="list-style-type: none"> Felsefi bir mesele olarak doğa-insan ilişkisini yansıtması

⁷¹ Sadece görsel duylara hitap eden tasarımlar yerine, gerçekte sahip olduğumuz diğer duylarımıza da seslenen ve onları da besleyen tasarımlara yönelmek, insan olarak ruh ve beyin sağlığımızı da besleyecektir. Örneğin, renkler, çiçekler veya gün ışığının beyindeki hormonlar üzerinde, havadaki iyonların yahut da ayaklarımızın altında yürürken hissedilen dokunun yine fizyolojik ve psikolojik yapı üzerindeki etkileri. Bu konuda daha detaylı bilgi için şuna bakılabilir: Papanek, 2003, s. 77.

mekânın, şehrin anlamını, kültürel katmanlarını, morfolojisi, kimliğin de biçimlendirir. Şehrin tarih içinde belleğinde taşıya geldiği karakteri, kimliği ve anlamı, topoğrafyası ile örtüktür; ayrışma ve tekilleşmeler, anlamsal, algısal, estetik, ekolojik bir dizi kırılmaya yol açmaktadır. Bu kırılmaların, insanın yaşam kalitesine olduğu kadar, çevrenin ve kentin mekân kalitesine olumsuz etkileri kaçınılmaz olmaktadır. İnsan-doğa-mekân arasındaki kurulan bağ, aidiyeti etkilemekte, çevresiyle, şehirle olan iletişimini bozmaktadır. Çevreyle, hatta birbirleri ile konuşamayan binalar ve insanlar arasında topoğrafyanın fısıltısı romantik bir olgu gibi kalmış görünmekte ve usulca tekillikler dünyasının kapısını aralamakta... Oysa mimari, bir anlamda topoğrafyanın da 'gizini açığa çıkaran' bir tavırla yaşam bulduğunda anlamı kuran bütünsellikler oluşmakta, insana ve topluma 'mutlu mekânlar' sunabilmekte... Tarih boyunca kentlerin nereye kurulacağını, kutsal mekânların, mezarların nelerde olacağını, çarşıların nerede kurulup, yaşamın nelerde geçeceğini gizliden söyleyen topoğrafya oldu. Bugün ürettiğimiz mekânlar, bu toplumun mekânsal pratikleri ve dinamikleriyle şekillenmekte. Topoğrafya da sessizce, tanıklık etmekte tüm bu olanlara. Ancak taşıdığı estetik, çevresel, kültürel kodlara ilişik duran sorunların 'gizlerini açığa çıkarmaları' da kaçınılmaz... Sonunda aranan mutlu mekânlara, toplumlara ve yaşamlara kavuşmak için, bugün biçimde sıkışan anlamın esasında neye karşılık geldiğinin iyi okunması gerekiyor.

Kaynaklar

Arabacıoğlu, O. (2005) Mimarlıkta Anlam Sorununun Ontolojik Açından İncelenmesi, İTÜ FBE Yüksek Lisans Tezi.

Biro, A., Yürekli F. (2010) "Elektronikleşen Çevrede Mimarlık", itü dergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 22-30

Bouridou, P. (2015) Bilimin Toplumsal Kullanımları- Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin, çev. L. Ünalı, Heretik Yayınları, Ankara.

Cansever, T. (2006) İslam'da Şehir Ve Mimari, Timaş Yayınları, İstanbul.

Cansever, T. (1981) Thought and Architecture, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Cerasi, M. (2001) Osmanlı Kenti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Colquhoun, A. (1982) Essays in Architectural Criticism, (Ed.) P. Eisenmann, K. Frampton, Oppositions Books, USA.

Erzen, N. J. (2017) Üç habitus- Yeryüzü, Kent, Yapı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Erzen N. J. (1996) Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

Ferry, L. (2000) Ekolojik Yeni Düzen, Yapı Kredi yayınları, (çev.) Turhan Ilgaz, İstanbul.

Fischer, G. (2015) Mimarlık ve Dil, Daimon Yayınları, İstanbul.

Guattari, F. (2000) Üç Ekoloji, (çev.) Ali Akaya, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Gan, A. (2002) "Konstrüktivizm", (1922 tarihli Konstrüktivizm'den bir bölüm) (ed.) Enis Batur, Modernizmin Serüveni, YKY Yayınları, İstanbul, s. 187-193

Goodman, N. (1985) "How Buildings Mean", Critical Inquiry, Vol.

11, No. 4, pp. 642-653.

Habermas, J. (1990) "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas, Zeka, (Ed.) Necmi Zeka, (çev.) G.Nalış, D. Sabuncuoğlu ve Erksan. Kıyı Yayınları, İstanbul, s. 31-44.

Heidegger, M. (2008) "İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek", Düşüncenin Çağırıldığı İçinde, (çev.) Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, s. 71-97.

Heidegger, M. (1998) Tekniğe İlişkin Soruşturma, (çev.) Özlem Doğan, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Hershberger, R. (1970) "Architecture and Meaning", The Journal of Aesthetic Education, Vol. 4, No. 4, Special Issue: The Environmentand the Aesthetic Quality of Life (Oct., 1970), pp. 37-55.

Kahn, L. (2002) "Başlangıçları Severim" (1973 Aspen Design Conference'taki konuşmadan Alıntı), (haz.) Enis Batur, Modernizmin Serüveni, YKY Yayınları, İstanbul, s. 435-442.

Köse, C. (2010) Mimari Ve Peyzaj Arakesitinde Topoğrafyanın Kullanımı, İTÜ FBE Yüksek Lisans Tezi.

Lefebvre, H. (2016) Mekânın Üretimi, çev. I Ergüden, Sel yayınları, İstanbul.

Leatherbarrow, D. (2004) "Topographical Premises", Journal of Architectural Education, pp. 70-73.

Leatherbarrow, D. (2015) "Building In and Out of Place", Architectural Design, Vol. 85 Issue 2, p. 24-30.

Madge, P. (1993) "Design, Ecology, Technology:A Historical Review", Journal Of Design History, Vol.6, No.3, p. 149-163.

Markuzon, V. (1973) "Mimari Dilin Anlamsal Yoldan Açıklanması", Mimarlık Dergisi, s. 119, s. 13-17.

Mills, A. (2005) "Narratives In City Landscapes: Cultural Identity In Istanbul", The Geographical Review, 95 (3), p. 441-462.

Muyan, C. (2003) An Analytical Approach to the Concept of 'Topography' in Architecture, Degree of Master Of Architecture Institute of Technology, İzmir.

Norberg-Schulz, C. (1971) Existence, Space and Architecture, Praeger Publishers, New York Washington.

Norberg-Schulz, C.(1980), Genius Loci, Academy Editions, London.

Oswalt, P. (1998) Implantationen/ Nature in Contemporary Architecture, http://www.oswalt.de/en/text/txt/implant_p.html içinde. [Erişim tarihi: 22.01.2018].

Öktem Ünsal, B., Türkün, A. (2014) "Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme" Mülk, mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, (der.) A. Türkün, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları içinde, s. 17-43.

Özgen, G. (1993) Topoğrafya, İTÜ İnşaat Fakültesi Yayını.

Panofsky, E. (2014) Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe, (çev.) E. Akyürek, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Papanek, V. (2003) The Green Imperative, Ecology And Ethics in Design and Architecture, Thames &Hudson, London.

Šantrůčková, M. (2015) "The Topographical Changes Created By The Landscape Design Activities", AUC Geographica, 51, No. 1, p. 61-71.

Sharr, A. (2013) Mimarlar İçin Heidegger, YEM Yayınları, İstanbul.

Şengün, H. (2016) "Tektonik Ne İşe Yarar?", Betonart Dergisi, sayı. 48.

Tekeli, İ. (2016) Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları Ve Strateji Önerileri, İdealkent Yayınları, Ankara.

Tepe, H. (2009) "Değer ve Anlam: Değerler Anlam mıdır?", Fel-

- sefe ve sosyal bilimler Dergisi, Sayı: 7 (2009 Bahar). e-dergi <http://flsfdergisi.com/page90.html> içinde [Erişim tarihi: 22.01.2018]
- Türkün, A., Kurtuluş, H. (2005) "Giriş", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, (ed.) H. Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 9-24.
- Topography, 2017, Online Etymology Dictionary, www.etymonline.com adresinde [Erişim Tarihi: 08.03.2017].
- Topography, 2011, Concise Oxford English Dictionary, 12th edition, Oxford University Press, s. 1521.
- UNESCO, (2018) The World Heritage Convention, <https://whc.unesco.org/en/convention> adresinde [Erişim tarihi: 14.06.2018].
- Yücel, A. (1981) Mimarlıkta Biçim Ve Mekânın Dilsel Yorumu Üzerine, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Yürekli, İ. (1983) Mimarlık İle Eğimli Arazi İlişkisi, İTÜ FBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Müller Wiener, M. (1977) Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls, Verlag Ernst Wasmuth Tübingen, Germany.